

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Antonín Salač, Constantinople et Prague en 1452 (Pourparlers en vue d'une union des Eglises).
Rozprawy Československé Akademie Věd, Ročník 68. 1958. Sešit 11, 8°, σσ. 111+
πίνακες και φωτοτυπία τοῦ ἐγγράφου εἰς φουκὸν μέγεθος.

Ἡ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὰς συνεννοήσεις αἰτίνες ἔλαβον χώραν μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως (ἰδίᾳ τοῦ κατόπιν πατριάρχου Γενναδίου) καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βοημίας μέσον τοῦ Βοημοῦ ἱερέως Κωνσταντίνου (Πέτρος *Platrys alius Zesis*), μεταστραφέντος εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν. Τὰ ἐκδιδόμενα σχετικὰ κείμενα εἶναι: α') ἐπιστολὴ (σσ. 16 - 19) πρὸς τὴν κοινότητα τῆς Πράγας καὶ τοὺς κοσμικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς τῆς ἄρχοντας ὑπογραφομένη ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν Νικομηδείας, Τορνόβου, Φιλιππουπόλεως, Δέρκων (δέρκων ἐν τῷ κειμένῳ, παραλείπεται τοῦτο ἐν σ. 18!) καὶ τριῶν γνωστοτάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τοῦ Βαρθολομαίου Συροπούλου, Θεοδώρου Ἀγαλλιανοῦ καὶ Γενναδίου Σχολαρίου. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐπιζητεῖται ἡ ἔνωσις τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ἀναγνωριζομένων τῶν βοημικῶν ἐθίμων. Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολὴ δημοσιεύεται κριτικῶς εἰς τὸ ἑλληνικὸν καὶ λατινικὸν κείμενον, μεταφράζεται γαλλιστὶ καὶ σχολιάζεται. β') Ἀπὸ τοῦ λιβέλλου τῆς πίστεως, ὃν ἔδωκεν ὁ Κωνσταντίνος ἱερεὺς ἀπὸ Ἀγγλίας καὶ Μποέμων ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1452 (= 6960). Τὸ κείμενον δημοσιεύεται κριτικῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἀντιστοίχως καταχωρίζεται γαλλικῆ μετὰφρασις. γ') λατινιστὶ ἡ ἀπάντησις τῶν Βοημῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντίνον Παλαιολόγον καὶ τὸν (κατόπιν) πατριάρχην Γεννάδιον Σχολάριον (14 Νοεμβρίου 1452). Τῶν κειμένων προτάσσεται εἰσαγωγή, ἱστορικὴ διαπραγματεύσις τοῦ θέματος καὶ τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν, ἔπονται δὲ ἐκδιδόμενα ἄλλα σχετικὰ κείμενα, πίνακες καὶ περιλήψεις.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐφωτίσθη μία, γνωστὴ ἄλλως, ὑπόθεσις, καὶ κατέστησαν προσιτὰ τὰ σχετικὰ δοκουμενὰ. Ἐλαχίστας παρατηρήσεις θὰ εἶχον νὰ κάμω σχετικῶς μὲ τὴν ἔκδοσίν των.

Οὕτως ἐν σ. 46,3 ἀναγνωστέον: *κατησχυμμένας... δόξης* (ἀντὶ *κατισχυμένας... δόξης*) σ. 48,4: *ἐξαρχῆς ἀντὶ ἐξαρχῆς*. Δὲν ἐννοῶ διατὶ ἔθηκε τὸ *sic*, ἐκπληττόμενος ὁ ἐκδότης, εἰς περιπτώσεις οἱαι: *τελεωτέρας* (παρὰ τὸ: *τέλεον!*) τῆς σ. 48, κατ' ἐνέργειαν (σ. 50), *χρησιμώτατον τε* (σ. 54), *ἄλλων ἀγίων εἰκόνας* (σ. 56).

Τὸ *ἑλισμένῃ* τῆς σ. 52 διώρθωσεν εἰς *ἡλισμένῃ* μεταφράζων τὸ *μηδὲ ὕδατι ἡλισμένῃ* εἰς «*que l'eau ne contienne pas d'huile (?)*». Ἀλλὰ τότε πρέπει νὰ γραφῆ *ἡλισμένῃ* (ἐλαιουμαί, ἡλισμαί!)
N. B. T.

Charles Diehl, I grandi problemi della storia bizantina. Introduzione di Armando Saitta.

Editori Lattesza - Bari 1957 (Biblioteca di Cultura Moderna N. 524), 8°, σσ. 236 (+4).

Σημειῶ τὴν ὡς ἄνω μετὰφρασιν τῆς τελευταίας μελέτης τοῦ αἰμν. Καρόλου Diehl, *Les grands problèmes de l'histoire byzantine* ἐκ τῆς γαλλικῆς εἰς τὴν

ιταλικήν, τῆς ὁποίας προτάσσεται ἐμβριθῆς εἰσαγωγή τοῦ ἐν Πίσῃ καθηγητοῦ τῆς νεωτέρας Ἱστορίας κ. Α. Saitta, μὲ τὴν πληροφορίαν ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν ὁ καθηγητῆς κ. Ἀλ. Παπαγεωργίου ἔχει ἐτοιμὴν μετάφρασιν εἰς τὴν νεοελληνικήν.

Ὁ Ἰταλὸς μεταφραστὴς δὲν συνεπλήρωσε τὸ βιβλίον, ὅπερ εἶχεν ἀνάγκην συγχρονισμοῦ, οὐδ' ἀνεπληρώθη κατὰ πάντα ἢ τοιαύτη ἔλλειψις διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ κ. Saitta, μὴ εἰδικοῦ, οὐδὲ γνωρίζοντος λεπτομερῶς τὴν βιβλιογραφίαν (καὶ δὴ τὴν πᾶσαν τῶν συγγραφῶν τῶν κ.κ. Ἀμάντων καὶ Ζακυθηνοῦ). Πάντως δίδεται μία καλὴ εἰκὼν τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν σπουδῶν (κατὰ Vasiliev, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ) καὶ βιογραφία τοῦ Γάλλου συγγραφέως. Τὸ πνεῦμα τοῦ κ. Saitta εἶναι γενικῶς πνεῦμα θαυμασμοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Βυζαντίου.

N. B. T.

Un lexique Macédonien du XVI siècle par Ciro Giannelli avec la collaboration de André Vaillant.
Paris, Institut d'Études Slaves de l'Université de Paris 1958, 80, σσ. 69 (+3) + πίναξ.

Τὸ χει/φον εἰς τὸ ὅποῖον εὐρίσκεται τὸ ἐκδιδόμενον ἑλληνοσλαβικὸν λεξιλόγιον, ἀποκρίμενον νῦν εἰς τὴν Βατικανήν, ἀφιέρωσεν ὁ πρωτοσύγκελλος Ἱεροσολύμων Σιλβέστρος εἰς τὴν Ρώμην, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ εἶχεν ἀγοράσει διὰ τὸν Ἅγιον Τάφον, ἐγγραφή δὲ ὑπὸ Γγίνου ἱερέως καὶ οἰκονόμου Παγωϊαννῆς (sic). Ἀπὸ f. 134ν : ἀρχ(ῆ) ἐν Βουλγαρίοις ῥιμάτου, εἰς κινῆ γλότα ἐρχομένη σημειοῦνται τὰ σλαβικὰ λήμματα καὶ ἡ νεοελληνικὴ αὐτῶν ἀντιστοιχία : πέτελ - πετρός, νὰ πλαστοβιάνη - τοῦ εὐαγγελισμοῦ κλπ., ἐκδιδόμενα μὲ τὴν ἀντίστοιχον μεταγραφὴν τῶν σλαβικῶν καὶ γαλλικῆν μετάφρασιν καὶ σχόλια. Τὰ λήμματα 256 - 301 κατεχωρίσθησαν ἄνευ μεταφράσεως εἰς τὴν νεοελληνικήν.

Ἀπὸ τῆς σ. 45 ὁ κ. Α. Vaillant μελετᾷ τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν τοῦ γλωσσarioύ τούτου. Τὸ βιβλίον κατακλείουεν δύο πίνακες λέξεων, σλαβικῶν λημμάτων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν συζητηθέντων νεοελληνικῶν.

Τὸ πρόβλημα εἶναι διατὶ ἐγγραφή τοῦ λεξιλόγιον. Νομίζω ὅτι ὁ γραφεὺς ἔζη εἰς διγλωσσον περιοχὴν καὶ διὰ τὸ νὰ συνεννοῆται μὲ τοὺς κατοίκους, ἱερωμένος αὐτός, ἐσημάτισε τὸ ὡς ἄνω πρόχειρον γλωσσάριον λέξεων καὶ φράσεων. Ὁ Giannelli ὑποθέτει ὅτι τοῦτο ἐγγραφή εἰς Βογατσικὸν καὶ ἔχει ἠπειρωτικὴν ἐπίδρασιν (σ. 21).

N. B. T.

S. G. Karsomeros, Die griechische Sprache zwischen Koine und neugriechisch.
München 1958, 80, 39 (+1).

Εἰσήγησις εἰς τὸ XI Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον τοῦ Μονάχου.

N. B. T.

Γεωργίου Τ. Κόλια, Κεφάλαια Ἱστορίας τῶν Μέσων Χρόνων.
Ἀθῆναι 1958, 80, σσ. 153 (+3).

Ὁ ἄλλοτε καθηγητῆς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Θεσσαλονίκης συναδέλφος κ. Γ. Κόλιας συνεξέδωκεν ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον μελέτας του αἱ ὁποῖαι « ἀπετέλεσαν καὶ θέματα σειρᾶς ὁμιλιῶν εἴτε εἰς τὴν Σχολὴν Ἐπιμορφώσεως ἀνατάταν στελεχῶν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ τῆς διοικήσεως, εἴτε εἰς τὴν Ἐταιρείαν τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ εἴτε ἄλλου που » (σ. 4). Κατὰ κεφάλαια τὰ θέματα ταῦτα εἶναι :

Α'. Ἡ συμβολή τοῦ πολιτιστικοῦ καὶ γεωγραφικοῦ παράγοντος πρὸς σχηματισμὸν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (σσ. 5 - 18).

Β'. Βάρβαροι ἐπιδρομὲς κατὰ τοὺς πρώιμους χρόνους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (σσ. 19 - 39).

Γ'. Ἀπὸ τὰς μεταξὺ Ἀττίλα καὶ Κωνσταντινουπόλεως σχέσεις (σσ. 40 - 58).

Δ'. Ἡ Μέση Ἀνατολή κατὰ τοὺς Ε' καὶ Σ' αἰῶνας (σσ. 59 - 89).

Ε'. Ἀβάροι, τελευταῖοι ἀσιᾶται ἐπιδρομὲς τῶν Μέσων χρόνων (90 - 103).

ΣΤ'. Τὸ ἐγκόλπιον τοῦ Βυζαντινοῦ διπλωμάτου (σσ. 104 - 117).

Ζ'. Ἀπὸ τὰ ἀπίστευτα διπλωματικῆς ἀποστολῆς [περὶ Λέοντος Χοιροσφάκτου] (σσ. 118 - 136).

Η'. Συνέπειαι τῆς ἐκτροπῆς τῆς Δ' σταυροφορίας ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν γεωγραφικὴν σύνθεσιν τῆς Αἰγαίδος (σσ. 137 - 153).

Ἔως φαίνεται ἐκ τῶν τίτλων τῶν περιεχομένων, ὁ συγγρ. ἐξικνεῖται χρονικῶς μὲν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Βυζ. αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως, τοπικῶς δὲ εἰς τὸν μεσοανατολικὸν καὶ βαλκανικὸν ἄλωσον, ἐνῶ ἐξετάζει θέματα σχετικὰ μὲ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, διαπραγματεύσεις συνθηκῶν (ὑπὸ σύγχρονον ὅλως πνεῦμα) καὶ τὰς συνεπείας τῶν ἐπιδρομῶν. Παραλλήλως θίγονται ποικίλα ζητήματα.

Ἡ ὅλη ἔκθεσις εἶναι εὐληπτος καὶ σαφής, ἐνημερωμένη βιβλιογραφικῶς καὶ κατατοπιστικὴ διὰ τὸν εἰσαγόμενον εἰς τὸ θέμα τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τῆς σημασίας τοῦ γεωγραφικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ παράγοντος εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

N. B. T.

Traité d'Études Byzantines, I: La Chronologie par V. Grumel (Préface de Paul Lemerle).

Bibliothèque Byzantine, Presses Universitaires de France, Paris 1958, 4° σσ. XII + 487.

Ὁ συνάδελφος κ. Lemerle, προλογίζων τὸ ἔργον προαναγγέλλει τὴν ἔκδοσιν β' τόμου ὑπὸ Α. Bataille ἀναφερομένου εἰς τὸν πάπυρον, τρίτου εἰς τὰ χειρόγραφα ὑπὸ Α. Dain καὶ ἄλλων ἀκόμη εἰς τὰς ἐπιγραφάς, τὴν σιγίλλογραφίαν, τὴν νομισματικὴν, τὰς φιλολογικὰς πηγὰς καὶ τὴν γλῶσσαν. Ἡ γαλλικὴ βυζαντινολογικὴ Σχολὴ εἶναι φανερόν ὅτι τείνει ν' ἀναλάβῃ τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὰς βυζαντινὰς σπουδὰς, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε εἶχε τὸ Μόναχον, καὶ τοῦτο φαίνεται φυσικόν, ἂν ἐνθυμηθῶμεν τὴν μεγάλην παράδοσιν τοῦ ἰζ' αἰ.

Ὁ πρῶτος τόμος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν Βυζαντινὴν Χρονολογίαν, ὀφείλεται εἰς πολύμοχθον καὶ πολυτετὴ προσπάθειαν κρατίστου μελετητοῦ, τοῦ πατρὸς V. Grumel τοῦ ἐν Παρισίοις Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν Σπουδῶν (τῶν Ἀσσομπισιονιστῶν).

Κατόπιν συντόμου εἰσαγωγῆς εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου (1 - 158) ἐξετάζεται ἡ παγκόσμιος καὶ ἡ χριστιανικὴ χρονολογία εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῶν πρώτων αἰώνων, ἡ χρονολογία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, ὁ σεληνιακὸς πασχάλιος κύκλος τῶν 19 ἐτῶν (30 - 55), αἱ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς χρονολογίας θεωρίαι, ἡ πρωτοβυζαντινὴ χρονολογία — οἱ τροχοὶ τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ, ἡ Ἀλεξανδρινή, αἱ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ μεταβολαί, ὁ σχηματισμὸς τῆς Βυζαντινῆς Χρονολογίας, ὁ ἡλιακὸς κύκλος τῶν 28 καὶ ὁ πασχάλιος τῶν 532 ἐτῶν, ἡ ἐθνικὴ χρονολογία καὶ ὁ πασχάλιος κύκλος τῶν Ἀρμενίων, ἡ χρονολο-

9 - 3 - 1959

γία τῶν Γεωργιανῶν, ἔπεται τὸ Συμπέρασμα ἐκ τῆς συνεξετάσεως τῶν ἐν λόγῳ τρόπων χρονολογήσεως τῶν τε Ρωμαίων καὶ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος (159 - 235) ἐξετάζονται ἰδίᾳ ὁ χρόνος ἐντὸς τοῦ ἔτους (ἡμέρα, ἑβδομάς, μῆν, κατὰ τὰ διάφορα καλενδάρια), οἱ κύκλοι ἢ περιόδοι τοῦ ἔνιαυτοῦ, ἐπομένως αἱ ἰνδικτιῶνες, αἱ ἀστρονομικαί, πολιτικαί κλπ. χρονολογήσεις κατὰ τόπους, ἐν αἷς καὶ ἡ τῆς Ἑγίρας κλπ. Ἔπεται βιβλιογραφία τοῦ θέματος.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος (237 - 481) εὐρίσκει τις τοὺς Χρονολογικοὺς Πίνακας, δηλονότι συγκριτικοὺς πίνακας, ἥτοι τοὺς ἀπὸ Χριστοῦ Γεννήσεως, τῶν Ὀλυμπιάδων μέχρι τοῦ 347, ἀπὸ κτίσεως Ρώμης μέχρι 580 μ.Χ. κλπ. ἄλλους τῶν πασχαλίων, ἡλιακῶν καὶ σεληνιακῶν κύκλων εἰς τὴν Χριστιανικὴν, Βυζαντινὴν καὶ Ἀλεξανδρινὴν χρονολογίαν, συγκριτικὸν πίνακα ἀντιστοιχίας μεταξὺ τῶν ἐτῶν τῆς Ἑγίρας καὶ τῶν τῆς Χριστιαν. χρονολογίας, δεκαεῖς εἰδικοὺς πίνακας συντομωτέρους, εἴτα τῶν Λειτουργικῶν Καλενδαρίων τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλληνικῆς, Ἀρμενικῆς, Κοπτικῆς, Ἰακωβιτικῆς, Νεστοριανῆς, καὶ πίνακα τῶν κυριωτέρων μουσουλμανικῶν ἑορτῶν. Καταλόγους ἱστορικοὺς τοῦ Βυζαντίου περιλαμβάνοντας τοὺς ὑπάτους, ρωμαίους καὶ ἕλληνας αὐτοκράτορας, τὰς δυναστείας καὶ τοὺς βασιλεῖς δεσπότας κλπ. Τραπεζοῦντος, Θεσσαλονίκης, Ἡλείου, Νέων Πατρῶν, Μυστρᾶ, κατὰ τοὺς ἀσφαλεστέρους ὑπάρχοντας καταλόγους (οἱ ὅποιοι πάντοτε δὲν εἶναι τελειωτικοί), Καταλόγους ἀναλόγους ἀφορῶντας εἰς τὴν Περσίαν, τὸν Καύκασον καὶ τοὺς Μωαμεθανοὺς ἡγεμόνας (χαλίφας (προ - μετα) σελτζουκίδας, ὀθωμανοὺς καὶ μογγόλους. Καταλόγους Σλάβων ἡγεμόνων (καὶ Βουλγάρων), ἄλλους τῆς Λατινικῆς Ἀνατολῆς (Ἱερουσαλήμ, Ἀντιοχείας, ἑλληνικῶν περιοχῶν κλπ.), ἄλλους τῆς Δύσεως (αὐτοκράτορες Φράγκοι, ἡγεμόνες ὀστρογότθων, λομβαρδῶν, βανδάλων, ἄρχοντες ἰταλικῶν χωρῶν μέχρι καὶ τῶν δουκῶν τῆς Ἑνετίας). Ἔπονται κατάλογοι ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων ἥτοι τῶν παπῶν, τῶν πατριαρχῶν τῶν ἀνατολικῶν πατριαρχείων (καὶ τῶν προσκαίρων λατίνων), ὡς καὶ τῶν συνόδων καὶ τέλος φυσικῶν φαινομένων ἥτοι ἐκλείψεων, ἐμφανίσεως κομητῶν, σεισμῶν.

Τὸ μέγα τοῦτο πλῆθος τῶν πληροφοριῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐλεγχθῆ ἄλλως ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, εἰμὴ διὰ τῆς προτιμῆσεως τῆς ἀσφαλεστέρας βιβλιογραφίας, ἐπομένως οἱ ἐπωφελοῦμενοι τοῦ σπουδαίου τούτου ἐγχειριδίου θὰ προσθέτουν ἐκάστοτε τὰς ἐξακριβώσεις τῶν νεωτέρων μελετητῶν, ἢ θ' ἀναπληρῶνουν τὰς παραλείψεις τοῦ βιβλίου (ἐνῶ π.χ. ὑπάρχουν οἱ φράγκοι ἡγεμόνες τῆς Νάξου δὲν καταγράφονται οἱ 1210 - 1669 δοῦκες τῆς ἐνετοκρατηθείσης Κρήτης). Τοῦτο δὲν ἐμποδίζει τὸ βιβλίον νὰ εἶναι χρησιμώτατον, ἀκριβῶς διὰ τὸν συγκριτικὸν του χαρακτῆρα καὶ τὸ προτέρημά του ὅτι κινεῖται μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ὅπου ἔζησε τὸ Βυζάντιον ἢ ἦλθεν εἰς καλὰς ἢ κακὰς σχέσεις μὲ ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς, ἀνατολικοὺς καὶ βαρβάρους λαοὺς.

N. B. T.

διακόνου Χρυσοστόμου Κωνσταντινίδου, Ἡ ἔορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου, Ἰσταμποῦλ 1945, 80 σσ. 49.

Καθυστερημένως σημειῶ τὴν ἀρίστην ταύτην μελέτην τοῦ καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς τῆς Χάλκης κ. Κωνσταντινίδου, ἐν ἣ ἐξετάζεται τὸ θέμα γραφικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως τέχνης καὶ λειτουργικῆς (ἢ ἐν Βλαχέρναις σὺνάξις) ἡ ἑορτὴ τῆς 2 Φεβρουαρίου.

N. B. T.

Νικολάου Ἀθ. Ἀγτωνοπούλου, Ἡ συνταγματικὴ προστασία τοῦ ἀγιορειτικοῦ καθεστώτος. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορία. Ἀθήναι 1958, 80 σσ. 298.

Τὰ τρία πρῶτα κεφάλαια (— σ. 100) τοῦ βιβλίου ἔχουν ἱστορικὸν χαρακτῆρα,

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ Ἔτος ΚΗ'

37

ἀναφέρονται δ' εἰς τὴν μέχρι τοῦ 1430, 1912 καὶ 1923 ἐποχὴν αὐτοῦ, ἐνῶ τὸ Δ' ἔξετάζει τὸ ἀγιορειτικὸν δίκαιον καὶ τὴν ἐφαρμογὴν του, τὴν συγκρότησιν καὶ νομικὴν θέσιν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὰ ὄργανα καὶ τὰς λειτουργίας νομοθετικὴν, διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν, καὶ τὰς ἀτομικὰς ἐλευθερίας καὶ τὰ προνόμια ἐν τῇ ἀγιορειτικῇ πολιτείᾳ. Πλουσία εἶναι ἢ ἐν τέλει βιβλιογραφία.

N. B. T.

Ἐπαμεινώνδα Χρυσανθοπούλου, Τὰ βιβλία θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὸ Χρονικὸν τῆς Μονεμβασίας καὶ αἱ σλαβικαὶ ἐπιδρομαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἱστορικὴ μονογραφία (ἀνάτυπον ἐκ τῆς « Θεολογίας » ΚΔ' - ΚΕ'). Ἀθήναι 1958, 8^ο 2σ. 157 (+ 3).

Ὁ συγγρ., ἐπανερχόμενος εἰς τὸ θέμα, ἀπορρίπτει τὴν κἀθοδον Σλάβων εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ τέλη 5^{ης} αἰ. ἐπὶ Μαυρικίου, δεχόμενος ὅτι μαζικῶς μόλις κατὰ τὰ μέσα τοῦ 7^{ης} αἰ. κατῆλθον, ἀραιοὶ δὲ κατὰ τὸν ἔβδομον. Δέχεται ὅτι ληστροικῆς τινος ἐπιδρομῆς μέχρι Κορίνθου ἐπὶ Μαυρικίου ἢ ἀνάμνησις ἐδημιούργησε τὸν μῦθον περὶ τῆς ἐπὶ 218 ἔτη σλαβικῆς κατοχῆς. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ γλωσσικὴ διαπραγματεύσις, δι' ἧς καταλήγει ὁ συγγρ. ὅτι « ἡ ἐπικράτησις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σύνολον σχεδὸν τῆς Πελοποννήσου, ἐξαιρέσει περιοχῶν τῆς Ἀργολίδος, Κορινθίας καὶ Τροιζηνίας, ὅπου διατηρεῖται εἰσέτι ἡ ἀλβανικὴ, ἀποτελεῖ ἀδιαφιλονεικῆτον μαρτυρίαν ὅτι ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πυρὴν, ἰσχυρότερος ἐκάστοτε πρὸς τὰ ἀναμιχθέντα μετ' αὐτοῦ ξενικὰ στοιχεῖα, ἀφωμοίωσε ταῦτα, χωρὶς νὰ ἀφήσων (τὰ ἐν λόγῳ στοιχεῖα) ὀπισθὲν των ὡς μαρτυρίαν τῆς διαβάσεώς των ἄλλο τι εἰμὴ ἑκατοντάδας τινὰς ξενικῶν τοπωνυμιῶν ».

N. B. T.

Three Early Byzantine Hymns and their place in the Liturgy of the Church of Constantinople, ὑπὸ R. A. Fletcher. Oxford, BZ 51, 1958, 53 - 64.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἄρθρου τούτου ἠθέλησε νὰ συσχετίσῃ τὸν ΙΔ' Ὕμνον Εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐκδόσεως Ρωμανοῦ τοῦ Μελφδοῦ πρὸς τὸν Ἀκαθίστον Ὕμνον. Μία τόσον ἐπίπονος μελέτη δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοῖ τὴν βιβλιογραφίαν, καὶ ἐν προκειμένῳ ὁ κ. Fletcher (ἀσθενέστατα ἀντιλαμβανόμενος τὰ λειτουργικὰ προβλήματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας) μένει μόνον μετὰ τὸ κείμενον καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ πρώτου ἐκδότου κ. Ἰω. - Θεοφάνους Παπαδημητρίου (1952), ἀγνοῶν ὅτι συνεζήτησα τὸ θέμα τοῦ ὕμνου τούτου διατυπῶν τὴν θεωρίαν περὶ ἐσωτερικοῦ διαλόγου εἰς τὸν Ρωμανόν, εἰς τὸν ΚΣ' τόμον (1956) τῆς Ἐπετηρίδος, καὶ ὅτι τὸ αὐτὸ θέμα, καθὼς καὶ τὸ τοῦ Ἀκαθίστου, μετ' ἀπασχόλησεν εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν Α², 1958 (πρὸ βλ. σσ. 269 - 290 καὶ 290 - 300). Ἄλλως θ' ἀντελαμβάνετο τὸ θέμα ὁ κ. Fletcher, ἂν ἐγνώριζε τὰς δημοσιεύσεις μου ἐκεῖνας καὶ τὴν διάφορον (πρὸς τὸν πρῶτον ἐκδότην τοῦ ΙΔ' ὕμνου) ἐκτίμησίν μου τῆς ἀξίας τοῦ κειμένου τούτου.

Εἶμαι περίεργος πῶς ἡ διεύθυνσις τῆς BZ, ἢ κατὰ τὰ ἄλλα μὴ παραλείπουσα ποτὲ νὰ ὑποδεικνύῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας μελετητὰς ἀσημάντους βιβλιογραφικὰς παραλείψεις, παρέλειψεν ἐν προκειμένῳ νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸν συνεργάτην της τὴν βασικὴν βιβλιογραφικὴν ἐνημέρωσιν. Ἐκτὸς ἂν ἀμφοτέροι ἔχωσι τὴν πεπλανημένην γνώμην ὅτι εἶναι παραμελητέα ἡ ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, ἥς ἀνευ ὁμοῦ σὺδὲν εἶναι δυνατόν νὰ γραφῇ λυσιτελεῖς καὶ φρόνιμον !

N. B. T.

- 1) Ν. Β. Τωμαδάκη, *Βυζαντινή ὀρολογία Α' Ἐκκλησιαστικά τινα βιβλία*, Ἀθηνᾶς ΕΑ', 1957, σσ. 3-16.
Β' Τὰ εἰς -ἀρχῆς -ἀρχος, αὐτόθι ΕΒ', 1958, σσ. γ' - ζ', 1-16.
- 2) Βασ. Γ. Μανδηλαρά, *Λόγια ἀθησαύριστοι λέξεις ἐκ Βυζαντινῶν κειμένων*, αὐτόθι ΕΒ', σσ. 320-368.

Τὰ τρία ὡς ἄνω δημοσιεύματα σχετίζονται κατὰ τοῦτο: δεδομένου ὅτι εἶναι ἀνάγκη ἢ σύνταξις ἑνὸς λεξικοῦ συμπληροῦντος τὸ τοῦ Κομμανοῦ ὅδη, Συναγωγὴ λέξ. ἀθησαύριστων, 1883, καὶ τὸν Sophocles, 1887, καὶ τὰς μικροτέρας ἐργασίας τῶν Ἐμμ. Πεζοπούλου, Α. Α. Παπαδοπούλου, Φ. Κουκουλέ κᾶ., ἐπεβάλλετο νὰ καταδειχθῇ ἢ ἔκτασις τὴν ὁποίαν θὰ λάβῃ ἢ σχετικὴ γραμματικὴ καὶ λεξικογραφικὴ ἐργασία. Ἐκ τῶν ὡς ἄνω μελετῶν, αἱ ὁποῖαι παραπέμπουν καὶ εἰς παλαιότερας τοῦ 1888 μελέτας ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς ἑκατοντάδα ἐκδόσεων γενομένων μετὰ ταῦτα, ἐν αἷς τῆς φραγκοκρατίας καὶ τῶν παλαιολογείων χρόνων (1204-1453), ἐποχὴν ἣν δὲν συμπεριέλαβεν ὁ Sophocles εἰς τὴν ἐργασίαν του, κατεφάνη ἢ σημασία τῆς ἐργασίας ὄχι μόνον διὰ τὴν λογίαν γλώσσαν (δι' ἣν ἀποδεικνύεται ὅτι εἶχε καταπληκτικὴν δυναμικότητα νὰ πλάττῃ νέας λέξεις), ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀρχαίαν λεξικογραφίαν. Πολλάκις πράγματι λέξεις γνωσταὶ μόνον ἐκ *γλωσσῶν* τοῦ Ἡουχίου ἢ δευτερευουσῶν μαρτυριῶν πιστοῦνται ἐκ συγγραφέων καὶ δι' ἡ προγενεστέρων τῶν ἤδη γνωστῶν, πληθος δὲ νέων (καὶ νέων σημασιῶν καὶ ἀποχρώσεων τῶν γνωστῶν) συναντῶνται. Ἄλλαι λέξεις θεωρηθεῖσαι ὡς πλασθεῖσαι μετὰ τὴν Ἄλωσιν (Κομμανοῦ ὅδη, Συναγωγὴ νέων λέξεων, 1900), διαπιστοῦνται ὅτι ἐκφυλοῦντο ἤδη πρὸ αἰῶνων!

Τὰ δύο μελετήματά μου εἶναι ἢ ἀρχὴ μόνον τῆς διαπραγματεύσεως. Ὁ δὲ μαθητὴς μου κ. Μανδηλαράς, ἐργασθεὶς κατ' ἔμπνευσίν μου, δημοσιεύει μόλις τὸ Α τῆς συναγωγῆς του, ὅπου ἐν τούτοις ἐκτὸς τῶν ἀθροιστικῶν καταχωρισθεῖσων συνεζητήθησαν 358 λέξεις! Ταύτας θὰ ἠδύνατο ν' αὐξήσῃ κατὰ πολὺ, ἂν προσέφθανε πρὸ τῆς δημοσιεύσεως νὰ προβῇ εἰς ἀποδελτίωσιν πολλῶν ἄλλων συγγραφέων, ὅπως τοῦ Θεοδώρου Β' Λασκάρεως (Festa), τοῦ Δ. Κυδωνῆ ἢ τοῦ Ἰωσήφ Βρεννίου, διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν τελευταίαν βυζαντινὴν περίοδον. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ὡς ἄνω μελέτης διὰ τῆς ὑπ' ἐμοῦ διευθυνομένης « Ἀθηνᾶς » (τὴν ὁποίαν οἱ βυζαντινολόγοι πρέπει νὰ παρακολουθοῦν ὡς ἔχουσιν πάντοτε βυζαντινὴν ὕλην), ἀναγνώσας τὴν ὑπὸ Νείλου γραφεῖσαν Τυπικὴν διάταξιν τῆς ἐν Κύπρω μονῆς Παναγίας τοῦ Μαχαιρά, ἐν Πειραιεὶ 1929 ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ Σίμου Μενάρδου, ἐσημείωσα τὰς ἀκολουθούσους ἀπὸ τοῦ Α λέξεις, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ περιληφθοῦν εἰς τὰ λεξικά: ἀκοινώνητος³ (ἐπὶ τῆς θείας μεταλήψεως). ἀνακρωτηρίατος³ (ἐπὶ κτημάτων μονῆς). αὐτοκίνητα (ἀφιερῶματα), τὰ ἀριστήριον (μονῆς), τὸ = ἢ τράπεζα. ἀποταγή, ἢ (ἀποταγῆς καιρὸς). ἀνάδοχοι λογισμῶν (= πνευματικοί). ἀβρωσία, ἢ (ἀβρωσίας ἐπιτίμιον, νηστεία). ἀγέλρχης, ὁ (= ἡγούμενος). ἀργύρεια σκευὴ, τὰ ἀποθηκάτωρ, ὁ. ἀροτοκόπιον, τό. ἀνάγνωσις, ἢ (ἐν τῷ ὄρθρω κλπ.). ἀκρόσις, ἢ (ἀ. ἀναγνώσεως, ἄλλη ἀπὸ τὰς ἀκρόσις τῶν ἔργων Σιλεντιαρίου ἢ Πισίδου!). ἀπαράτριωτος³. ἀρχιτεκτονία (τοῦ Πνεύματος), ἢ. ἀποστολικοὶ (μοναχοί). ἀποκείρεσθαι (μοναχός). ἀπαρεμποδίωσις ἐπίρρ. ἀννοσηρῆτος ἐπίρρ. ἀντίκλισις, ἢ (εἰς ἀκρίδιαις ἀντίκλισιν). ἀμνησία, ἢ (= λήθη). Πιθανὸν δὲ διέφυγον καὶ ἄλλαι ἢ ὅλως ἀθησαύριστοι ἢ καταλεκταὶ ὡς παραδείγματα ἐν τοῖς λεξικοῖς, μετὰ τῶν χωρίων ὅπου ἀπαντῶνται, ἅτινα ἐδῶ παραλείπω. Τοῦτο σημειῶ διὰ νὰ τονίσω, ὅτι, ὅταν ἢ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀποφασίσῃ νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς ἀποπληρώσεως τοῦ λογίου λεξικοῦ τῆς Μεσαιωνικῆς γλώσσης, θὰ ἀντιληφθῶμεν καλῶς καὶ τὴν ἔκτασιν ἣν τοῦτο θὰ λάβῃ καὶ τὴν μέθοδον διὰ τῆς ὁποίας θὰ γίνῃ ἄλλ' ἴσως εἴμεθα μακρὸν ἀκόμη τοιοῦτου

ἐγγειροήματος. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ συνέσις τῆς δημοσιεύσεως τῆς συναγωγῆς Μανδηλαρᾶ καὶ ἐμπλουτίσεως τοῦ καταλόγου τῶν νέων ἐκδόσεων ἅς λαμβάνει ὑπ' ὄψιν θὰ εἶναι ἔργον ἐπιτακτικῆς χρησιμότητος.

N. B. T.

N. B. T ω μ α δ ἄ κ η, Ἐπισκοπὴ καὶ Ἐπίσκοποι Κυθωνίας. « Κρητικὰ Χρονικὰ » ΙΑ', 1957, σσ. 1 - 42.

Ἐξαντλητικὴ βιβλιογραφία καὶ προσωπογραφία τῶν βυζαντινῶν, τῆς φραγκοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας μέχρις ἡμῶν ἐπισκόπων, λογίων ἱερωμένων κλπ. τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης ἐπισκοπῆς, τῶν μοναστηρίων ἑλλην. καὶ λατινικῶν καὶ ἱστορικῆ ἔκθεσις.

N. B. T.

Γεωργίου Ἐ. Κωσταρά, Δικηγόρου, Τὸ ἠθικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ συμβάσει τῆς ἐν ζῶῃ δωρεᾶς. Ἀθῆναι 1957, 80, σελ. 83.

Τὸ βιβλίον τοῦτο ἀποτελεῖ συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐπιβολῆς τοῦ ἠθικοῦ κανόνος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἀστικῷ Κώδικι τοῦ 1946 καὶ εἰδικῶς εἰς τὰς διατάξεις τὰς ἀφορούσας εἰς τὴν ἐν ζῶῃ δωρεάν τῶν ἀρθρῶν 496 - 512 τοῦ Κώδικος.

Μετὰ τὸν πρόλογον (σελ. 9 - 10), ἀκολουθεῖ εἰσαγωγή, ὑπὸ τὸν τίτλον « Ὁ ἠθικὸς κανὼν ἐν ταῖς νεωτέραις περὶ δικαίου θεωρίαις καὶ τῷ Ἀστικῷ Κώδικι » (σελ. 11 - 21). Ἐν συνεχείᾳ παρατίθεται τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ὑπὸ τὸν τίτλον « Ὁ ἠθικὸς κανὼν ἐν τῇ συμβάσει τῆς ἐν γένει δωρεᾶς » (σελ. 23 - 53). Ἐπακολουθοῦν τὸ δεύτερον κεφάλαιον, ὑπὸ τὸν τίτλον « Ἡ ἐπίδρασις τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς ἐπὶ τῆς συμβάσεως δωρεᾶς » (σελ. 55 - 72) καὶ τὸ τρίτον κεφάλαιον, ὑπὸ τὸν τίτλον « Γενικὴ συγκριτικὴ ἐπισκόπησις καὶ γενικὰ συμπεράσματα » (σελ. 72 - 79). Εἰς τὸ πρῶτον τῶν κεφαλαίων τούτων ἀναλύονται τὰ ἀρθρα 496 - 512 ΑΚ. καὶ ἀποκαλύπτεται τὸ ἠθικὸν στοιχεῖον τούτων (παρ. 1 - 7), εἰς δὲ τὸ δεύτερον ἐξετάζεται ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς δωρεᾶς ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ ἡ ἐπὶ ταύτης ἐπίδρασις τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, τῇ βοθηθείᾳ τῶν κλασσικῶν καὶ νομικῶν κειμένων καὶ τῶν συναφῶν νεωτέρων ἐργασιῶν (παρ. 1 - 4).

Πρόκειται περὶ πρωτοτύπου διατριβῆς ὑποβληθείσης ἐπὶ διδακτορία εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὁ συγγραφεὺς ἀκολουθεῖ τὴν δογματικὴν μέθοδον καὶ παραθέτει ἰκανὴν διεθνή βιβλιογραφίαν, ἐνίοτε ὅμως προβαίνει καὶ εἰς ἱστορικὴν ἔρευναν τοῦ θέματος. Συγκεκριμένως εἰς τὸ δεύτερον καὶ τρίτον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν κειμένων τῆς βυζαντινῆς νομοθεσίας, ὡς καὶ ἐπὶ ἐργασιῶν ἡμετέρων καὶ ξένων ἱστορικῶν, διατυπώνει ὀρισμένους ἱστορικὰς ἐρμηνείας καὶ συμπεράσματα ἐν σχέσει μὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὸ δίκαιον ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν μέχρι τῶν νεωτέρων κωδικοποιήσεων.

N. B. T.

Bernard M. W. Knox, *The Ziskind Collection of greek manuscripts, ἐν The Yale University Library Gazette, τ. 32 (1952, October), number 2, σ. 39 - 56.*

Ὁ καθ. Κνοξ περιγράφει 61 χφ. ἑλληνικὰ περιελθόντα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Yale ἐκ δωρεᾶς τοῦ Ἰακώβου Ziskind· τὰ πλεῖστα τῶν χφ. τούτων περιέχουν ἀρχαίους ἑλληνας συγγραφεῖς· ἐνδιαφέρον φαίνεται νὰ εἶναι τὸ ἐν σ. 48 συντομώτατα περιγραφόμενον χφ., περιέχον ἐπίσημα ἔγγραφα τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, τῶν ἐτῶν 1631 - 1690. Ἐπισημαίνα τὴν ὑπαρξίν του, διὰ τούς Ἑλληνας ἐρευνητάς, οἵτινες θὰ διήρχοντο τυχὸν ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου τούτου·

θά ἦτο καλὸν νὰ εἴχομεν ἐν πρώτοις λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν περιεχομένων ἐγγράφων, μήπως μεταξὺ τούτων εὐρίσκονται καὶ ἀνέκδοτα τοιαῦτα.

ΔΗΜ. Σ. ΓΚΙΝΗΣ

Νικολάου Ι. Πανταζοπούλου, 'Ελλήνων συσσωματώσεις κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν. Ἀθήναι 1958, σ. 39. [Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ π. « Γνώσεις »].

Ὁ σ. ἀναπτύσσει πῶς αἱ τέσσαρες αὐτόνομοι μορφαὶ τῆς συσσωματώσεως ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι διετηρήθησαν κατὰ τὰ κύρια αὐτῶν γνωρίσματα καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας: συσσωματώσεις θρησκευτικαὶ (Κλήρος), πολιτικαὶ (Κοινότητες), στρατιωτικαὶ (καπετανάτα κλπ.) καὶ οἰκονομικαὶ (ἐσνάφια κλπ.). Ἡ θρησκευτικὴ συσσωμάτωσις, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν οἰκουμένικόν Πατριάρχην, εἰς ὃν ὁ Κατακτητὴς παρεχώρησεν ὠρισμένα « προνόμια », παρηγκώνισεν, ἰδίως κατὰ τοὺς δύο πρώτους μετὰ τὴν Ἄλωσιν αἰῶνας, τὰς λοιπὰς μορφὰς συσσωματώσεως ὁ Κλήρος, ἐπωφελούμενος τῆς ἰσχύος του, ἐπέβαλε τὸ ἐπίσημον Δίκαιον (ρωμαϊκόν) εἰς βάρος τοῦ δημόδου Δικαίου. Αἱ Κοινότητες, ἀρχικῶς καταργηθεῖσαι, κατάρθωσαν βαθμηδόν, ἔναντι οἰκονομικῶν ἀνταλλαγμάτων, νὰ ἐπιτύχουν ἴδια « προνόμια », νὰ ἐπεκτείνουν τὰς φορολογικὰς δικαιοδοσίας των καὶ ἐπὶ τοῦ δικαστικοῦ πεδίου, ἀναγνωρισθέντος αὐταῖς βαθμιαίως τοῦ θεσμοῦ τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως. Αἱ Κοινότητες, κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ὑποθέσεων τῶν μελῶν των, ἐφαρμόζουν ἐθιμικὸν Δίκαιον, συχνὰ κωδικοποιούμενον. Μικροτέρας ἐκτάσεως ἦτο ἡ τρίτη μορφή συσσωματώσεως: ἡ στρατιωτικὴ, ἐφαρμοσθεῖσα ἰδίως ἐν Μάνη, ἀλλὰ καὶ ἐν Χειμάρρα, Σουλίῳ, Ἀγραφοῖς, Σφακίοις κλπ. Οἱ καπετάνιοι συγκεντρῶνουν εἰς χεῖράς των καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, ἐφαρμόζοντες ἐθιμικὸν Δίκαιον. Αἱ οἰκονομικαὶ, τέλος, συσσωματώσεις (ἐσνάφια, ρουφέτια, κομπάνια, τσελιγκάτα, συντροφοναυτῶν) ἦσαν σημαντικώταται, ἐκ τούτων δὲ συνεκροτήθησαν αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἡ ὠραία μελέτη τοῦ σ. — καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης — τεκμηριοῦται διὰ πλουσιωτάτης βιβλιογραφίας (σ. 25 - 39).

ΔΗΜ. Σ. ΓΚΙΝΗΣ